

Del av fresk med motiv från gamla Tumba av Sven X-ét Erixson (1899–1970, född och uppvuxen i Tumba).

FOLKE OLSSON

I eget hus

AR BETARRÖRELSENS pionjärer fick kämpa hårt för att komma till tals, socialismens budskap hotade det borgerliga samhället som slog tillbaka med alla brutala medel. Frihetens och demokratins förbjudna ord ljöd ändå, ofta i det fria från dikesrenar gator och torg. Arbetarrörelsen växte och krävde sin plats men för arbetarrörelsen var de flesta dörrar stängda samtidigt som rörelsens mångsidiga organisatoriska utveckling krävde fora och samlingsplatser. Under stora uppoffringar byggde man då sina egna hus och folkparker.

HÖSTEN 1907 bildades arbetarnas första politiska organisation i Tumba – den socialdemokratiska ungdomsklubben. Till en början kunde ungdomsklubben tillfälligt hyra en lokal benämnd Smedjan men det akuta lokalbehovet ledde snabbt till

Majdemonstrationen i Tumba 1918. Landsfiskal Granlund i spetsen. Bruksorkestern och kvinnorna i täten. På första standaret första strofen i kampsången Socialisternas marsch. På standar 2: Bröd och Fred.

ett initiativ att bilda en byggnadsförening med uppdrag att förvärva en tomt för uppförande av ett Folkets hus. Byggnadsföreningen Heijmdal bildades den 5 april och den 10 maj inbjöds till andelsteckning varvid 96 andelar à tio kronor tecknades. Den 5 juli beslöts om förvärv av en tomt i Tumba Villastad och den 12 juli fullföljdes inköpet av fastigheten Holmhyddan på Drottningvägen för 998:25 kr. Kontant erlades 25 kr. Den 11 augusti tillsattes en interimsstyrelse, vad man vet på sju personer varav minst tre ledamöter tillhörde ungdomsklubben. Den samlade kostnaden för mark och byggnation uppgick till närmare 6000 kr. Många insatser gjordes av andelsägarna för att klara ekonomin men först 1923 var föreningen skuldfri.

1908 BILDADES i Tumba nykterhetslogen Framtid tillhörig det arbetarrörelsen närstående N.O.V. (Verdandi). Nykterhetsrörelsen hade stort inflytande i arbetarrörelsen vilket gjorde sig gällande även i Heijmdal och det skrevs in i reglerna att fastigheten ”icke under någon förevändning må få begagnas till nederlag eller försäljning för öl eller annan spritdryck eller till någon rörelse som befattar sig med spritdrycker”. Ett annat tecken på influens kan vara föreningens namn Heijmdal, bruket att använda fornnordiska gudanamn var vanligt inom nykterhetsrörelsen, den något säregna stavningen som man hållit fast vid genom åren kan ha betingats av en samtida idé om överensstämmelse i skrift och talspråk.

BYGGET MÅSTE sedan ha genomförts med stor frenesi. Redan den 1 januari 1909 kunde byggnaden, med en samlingsal för 225 personer samt mindre utrymmen invigas, bland annat med tal av C. N. Carlsson som tillkallats från Stockholm. Helt färdigt var det dock inte, pengar insamlades för bl. a. stängsel och in- och utvändig

Tumba Socialdemokratiska ungdomsklubb samlad i sitt första Folkets hus 1915. Fanan i bakgrunden är alltjämt i vår ägo, något sliten men i tryggt förvar på Arbetarrörelsens arkiv.

målning. Det senare löstes när målarna vid bygget av Söderby sjukhus, som deltog i Storstrejken 1909, ryckte in med sina målargrejer och klarade av den saken. De blev sedan vederbörligen avtackade i föreningens årsberättelse.

HUSET FYLLDES snabbt av en intensiv verksamhet i första hand för andelsföreningarna men efterhand även av andra or-

Grafiskt blad av Lars Isacson.

ganisationer. Politiska och fackliga möten, studier och andra bildningsaktiviteter, en rik och omfattande kulturverksamhet och fester fick äntligen sin plats. Ett bibliotek inrättades redan 1909. På valborgsmässö-afton 1910 dansades från kl. 20.00 till 3 på natten. Folkets hus blev ett nav för den sociala sammanhållningen, arbetarnas skoling och kamp. 1916 blev Folkets hus den första fasta biografscenen i Tumba. 1917 var hyran för den stora lokalen 2.50, den lilla 1.50 och för offentliga arrangemang 5 kronor. När Arbetarkommunen 1923 motionerade om dansens avskaffande blev det avslag. Ekonomin var ett ständigt bekymmer, fattiga arbetare, fattiga förhyrare – men det var ju ändå för dem huset byggts.

1911 TOGS NÄSTA steg i verksamheten när föreningen arrenderade den så kallade 55-metershöjden ett stenkast från nuvarande Segersjö Folkets Hus och man fick tillstånd att bygga en dansbana. Det blev

923/9056

Fabian Månson

talar över ämnet

"Nationernas förbund"

Fredagen den 27 febr. kl. 7,30 e. m.
i Tumba Folkets Hus

Allmänheten inbjudes!

Upp till talrikt besök!

Inträde 35 öre

Tumba Västerkommun

Kivik & Söner, Tumba, Tryck

en populär anläggning som anslöts till Folkparkernas centralorganisation. Första maj-demonstrationerna, som utgick från järnvägsstationen i Tumba, fick en ny destination och dansbanan blev första maj-talens tribun istället för att man, som det hette, gick hem till Folkets hus. Folkpar-

Fabian Månsson och Kata Dalström, två av den radikala arbetarrörelsens mest uppskattade agitatorer, talade i Tumba.

ken kom att betyda mycket som samlingspunkt, danser och andra aktiviteter gav ett behövligt tillskott till föreningen ekonomi. I augusti 1914 när första världskriget bröt ut stängdes dock parken en vecka – att dansa när arbetare tvingades mördra varandra vid fronterna var inte möjligt. När dansen togs upp igen var det kanske ett tecken på att livet måste gå vidare trots allt och föreningen höll igång dansen varje lördag och söndag.

Kulturen intar sin självklara plats i det gamla Folkets Hus på Drottningvägen i Tumba.

Danserna på 55-metershöjden var en av Folkets Hus viktigaste verksamheter.

1917 SPLITTRADES arbetarrörelsen. Det socialdemokratiska partiet som helt övergått till reformismen kastade ut sitt konsekvent vänsterradikala ungdomsförbund. Ett nytt Socialdemokratiskt vänsterparti bildades där ungdomsförbundet och även klubben i Tumba valde att ingå. Rudolf Pettersson, klubbens främsta drivande kraft, valde dock det gamla partiet där han under flera decennier kom att göra en enorm och mycket hedervärd insats för socialdemokratin och för kommunen. En annan pionjär i klubben Erik Skarman valde att följa sin socialistiska övertygelse och kom många år att spela en stor roll i det nya vänsterpartiet.

ARBETARRÖRELSENS utveckling ökade trycket på Folkets hus det blev trångt och otillräckligt. 1925 står Heimdal inför valet att antingen bygga ut eller bygga nytt. Beslutet blir att bygga nytt och planerna

för nybygget godkändes den 12 augusti 1926. Hösten 1927 förvärvas kvarteret Åsen i Segersjö för 8 580 kr 14 297 kvm å 60 öre. Bygget inleddes och även denna gång gick det undan. Det gamla huset såldes till Filadelfiaförsamlingen för 11 000 kronor vilket blev grundplåten för det nya huset. Parken flyttade till den nya tomten redan 1926, men efterhand tystnade musiken och sista dansen gick 1931. 1928 var nödvändiga lån klara, från LO 15 000 kr och från försäkringsbolaget Folket (senare Folksam) 25 000 kr. Men ekonomin var ett ständigt bekymmer och andelsägarna måste bidra. 1929 beslöt Kommunistiska ungdomsklubben "att varje arbetande medlem skulle erlägga 25 öre i veckan till byggnadsföreningen Heimdal. Till att indriva dessa pengar valdes Sixten Engkvist och Sixten Bjurholm". Skulden bestod genom åren men efterskänktes 1942 med nära 25 000 kr vid omedelbar betalning av

resterande 15 000 kr. Pengarna skrapades ihop med bidrag och garantier från många håll. När underhållsbehov etc. uppstod finansierades dessa genom avstyckningar av det stora markområdet. Folkets Hus i Segersjö stod helt klart först 1928. Lokalerna användes efterhand som de blev färdigställda så någon högtidlig invigning blev aldrig aktuell. Under byggtiden bedrev föreningen viss verksamhet i ordenshuset Mimer i Tumba.

VERKSAMHETEN blomstrade i det nya huset – men snabbt mörknade perspektiven. Kapitalismens katastrofala kris 1929 drabbade som alltid främst de sämst ställda och därmed försämrades också Folkets Hus ekonomi. Omfattande arbetslöshet och så kallade nödhjälpsarbeten skingrade folk över landet. Fascismens skuggor ryckte närmare. Andra världskriget och beredskapsåren innebar att många drivande krafter blev inkallade. Det påverkade allt föreningsarbete, mycket gick i stå. Erik Skarman och andra veteraner fick rycka in.

EFTERKRIGSTIDEN innebar en nystart för välfärdsbygget och en uppgång för verksamheten i Folkets Hus. Men samhällsutvecklingen ledde ganska snart till omfattande strukturella förändringar, inflyttningen till storstadsområdena ställde enorma krav på bostäder och därmed samlingslokaler. Det betydde även nya förutsättningar för Folketshusrörelsen. Nya idéer om medborgarhus och samhällets ansvar för kultur- och fritidsverksamhet dök upp. 1947 vill kommunen ta över Folkets hus i Segersjö men svaret blev nej. Trots ont om pengar slog man vakt om sin identitet. Folketshusrörelsens bas Karl Kilbom hade redan tidigt slagit fast: – Det är bäst att arbetarna själva bestämmer i sitt eget hus.

MEN UTVECKLINGEN förändrade villkoren, folks förändrade levnadsmönster, ökade rörlighet, en minskad homogen förankring i lokalsamhället, tillkomsten av TV drabbade hårt den viktiga bioverksamheten. Styrelsen fick handgripligen försöka klara akuta brister i huset. Det gick inte att upprätthålla verksamheten i sina gamla former. Det blev en svår nedgång där föreningen hankade sig fram med bland annat kommersiella upplåtelser, lokaler stod tomma och det centrala Tumba blev alltmer knutpunkten för all aktivitet. Men kommunens expansion krävde lokaler och kommunala aktiviteter förlades till Folkets hus och kommunen tog stort ansvar för husets funktionsduglighet. Kommunens engagemang i Folkets hus har förstärkts genom åren. På föreningsstämman 1973 beslöts att ingå med en 25 %-ig andel i AB Hågelbyparken. 1976 togs initiativ till att förverkliga en gammal tanke om ett Folkets Hus i Tumba, en aktionsgrupp tillsattes med Erik Ransemar från vår sida för att förankra projektet men efter många turer satte till slut den nyliberala åtstramningspolitiken krokben för planerna, Folkets hus i Segersjö rustades upp och verksamheten bedrivs nu som en enhet samverkan med den Folkets Husverksamhet som sedan länge bedrivs i anslutning till Tumbascenen. Delarna kompletterar varann och Folkets Hus i Segersjö har kunnat behålla sin identitet som en samlingsplats för föreningslivet. Men Heijmdal är inte herre i eget hus längre, dock har man en användarrätt som sträcker sig till den 30 juni 2019.

MEN HISTORIEN den sitter i väggarna – och lika naturligt som det var att vår partiförening firade sitt 90-årsjubileum inom dessa väggar lika självklart är det att vi nu bänkar oss här för att fira vår förenings 100 år. Vi tackar och hedrar alla de kamrater, de kvinnor, män och ungdomar som

Tumba Folkets Hus i Segersjö i dag.

FOTO: FOLKE OLSSON

genom alla år av uppoffringar, kamp och gemenskap gjort det möjligt för arbetarrörelsen att kunna samlas i ett eget hus

VI SKALL OCKSÅ hålla i minnet att vår historia är längre än dessa 100 år, den har sina rötter i den ungdomsklubb som var den första att organisera arbetarrörelsens politiska kamp i vår kommun. Den kamp vars mål anges på bandrollerna i Sven X-et Erixons verk. Den kamp som handlar om att vårt arbete skall ge oss tid att leva, kampen för ett samhällssystem som kan ge oss frihet, demokrati, jämställdhet och trygghet istället för det ekonomiska system som nu utgör ett akut hot mot själva livet.

Folke Olsson
september 2017

ANVÄND LITTERATUR

Erik Castegren, *Botkyrka socken i kulturhistorisk framställning*, Botkyrka kommunalnämnd, 1948.

Erik Sundström (red.), *Botkyrkabygd*, Botkyrka kulturnämnd 1982. (Erik Ransemar, *Socialistiska ungdomsklubbar*; Per Sjögren, *Folkets hus-rörelsen*).

Erik Ransemar, *I Bernströms förlovade land. Programskrift*, ABF Botkyrka -Salem, 1980-tal?

Erik Sundström, *Tio tusen år i Botkyrka*, ABF Botkyrka Salem 1985.

Leif Magnusson, *Arbetarrörelsens historia i Botkyrka*, Socialdemokraterna/ABF Botkyrka Salem 1989.

Nancy Svensson (red.), *Tumba-från kvarnboställe till municipalsamhälle*, PRO Tumba 1998.

Tumba Folkets Hus 100 år 1908–2008, Byggnadsföreningen Heijmdal 2008.

Samt otryckta källor.

Folke Olsson, *I eget hus.*

Utgiven av Vänsterpartiet Botkyrka till
partiföreningens 100-årsjubileum i Tumba
Folkets Hus den 16 september 2017.